

(Kultūros ir meno projekto dalinio finansavimo konkurso paraiškos forma)

Paraiška gauta

201_ m. _____ mėn. ___ d.

Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla

(juridinio asmens pavadinimas)

Viešoji įstaiga, įmonės kodas 122732630
(juridinio asmens teisinė forma, juridinio asmens kodas)

Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, tel., faksas 2130623, el. p. leidykla@versme.lt
(buveinė, telefono ir fakso numeriai, el. p. adresas)

**PROJEKTO „LIETUVOS VALSČIŲ“ SERIJOS
MONOGRAFIJA „UŽPALIAI“**

(tikslus pavadinimas)

LIETUVOS KULTŪROS TARYBAI

**KULTŪROS IR MENO PROJEKTO DALINIO FINANSAVIMO
KONKURSO PARAIŠKA**

Paraiškos Nr. _____

Kultūros ir meno sritis: Kultūros paveldas

Prioritetinių veiklų rėmimo sritis: 3. Kultūros produktų ir paslaugų kūrimas

Pasirinktos prioritetinių veiklų rėmimo srities priemonė: Meno ir kultūros kūrinių leidyba

1. INFORMACIJA APIE PROJEKTO VYKDYTOJUS

1.1. Juridinio asmens vadovas: Petras Jonušas, tel. 8698 20707, pj@l.lt
(vardas, pavardė, telefono Nr., el. pašto adresas)

1.2. Projekto vadovas (kontaktinis asmuo): Stanislovas Balčiūnas tel. 8699 82161,
l.svyturys@gmail.com
(vardas, pavardė, telefono Nr., el. pašto adresas, (pridedamas CV)

1.3. Juridinio asmens veiklos sritis, nurodyta steigimo dokumentuose: Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros lokalinių monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ knygų rengimo ir leidybos veikla bei su ja susijusi mokslo, kultūros ir kt. veikla

1.4. Projekto įgyvendinimo forma (festivalis, paroda, knygos leidyba, seminaras, koncertas ir pan.): Knygos parengimas ir leidyba

1.5. Numatomi projekto įgyvendinimo terminai:

Projekto (jo etapo) pradžia: 2014 m. sausio mėn. 2 d.

Projekto (jo etapo) pabaiga: 2014 m. gruodžio mėn. 31 d

1.6. Projekto įgyvendinimo vieta: „Versmės“ leidykla Vilniuje, Utena, Užpaliai ir jų apylinkės.
(valstybė, miestas, įstaiga / renginys ir pan.)

2. INFORMACIJA APIE PROJEKTĄ (iki 2 psl.)

2.1. Projekto tikslai ir uždaviniai, kokiai tikslinei grupei jis skiriamas, aktualumas, išskirtinumas, planuojama viso projekto (renginio, festivalio, koncerto ir t.t.) programa, dalyviai, pristatymo Lietuvoje ir/ar užsienyje planas (jeigu numatoma), planuojamo leisti CD/DVD programa (turinys), ketinamos rengti parodos autorius(-iai) bei jo(-ų) planuojami eksponuoti kūriniai, jau atlikti projekto įgyvendinimo darbai ir t.t.

Monumentalią Utenos krašto šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „UŽPALIAI“ leidykla pradėjo rengti 2009-aisiais metais. Monografijai beveik 300 straipsnių parašė 90 autorių, knygos vyriausiasis redaktorius sudarytojas patyręs publicistas, Užpalių garbės pilietis Stanislovas Balčiūnas. Šiuo metu monografija yra visiškai parengta spaudai. Įspūdingą dviejų tomų, didesnės nei 2000 puslapių apimties monografiją „Užpaliai“, tikrą rašto paminklą šiam kraštui, leidykla planuoja išleisti 2014-aisiais metais ir skiria Užpalių 780 metų jubiliejui.

„Lietuvos valsčių“ serija yra unikalus, analogų neturintis nei Lietuvoje, nei kaimyninėse šalyse vienodos struktūros istorijos ir kultūros leidinys – Lietuvos miestų ir miestelių, kaimų ir vienkiemų, jų ir jų apylinkių istorijos nuo seniausių laikų iki šių dienų, kraštovaizdžio raidos, tradicinių verslų ir dirbinių, tradicinių gyvenamųjų namų ir jų interjero, paprotinės teisės, kalendorinių ir šeimos papročių, kapinių, liaudies išminties, bažnyčių, mokyklų, bibliotekų, Valstybės ir svarbiausių jos institutų bei įstaigų kūrimosi istorijos, įžymių žmonių, tarmių ir vietos šnektų ypatumų, tautosakos, liaudies muzikantų ir jų atliekamų kūrinių, taip pat tautinių mažumų istorijos, papročių ir kitų dalykų savotiška daugiatomė enciklopedija.

Remdamasis Užpalių valsčiaus žmonių atsiminimais, vietos kraštotyrininkų ir ekspedicijų, lauko tyrimo, archeologų ir gamtos specialistų sukaupta medžiaga, archyvų dokumentais, mokslinėmis studijomis, anksčiau knygoje „Užpaliai – mūsų svajonių kraštas“ (1999) spausdintomis publikacijomis, spaudoje skelbtais straipsniais, žymių to krašto žmonių asmeniniais archyvais bei faktine medžiaga, monografiją rašė didelis autorių kolektyvas – žinomi, daugiausiai iš Užpalių krašto kilę, mokslininkai, istorikai, etnologai, gamtininkai, muzikologai, archeologai, folkloristai, kalbininkai, ekonomistai, muziejininkai, žurnalistai, pedagogai, bibliotekininkai ir kiti.

Užpalių kraštas, pagal aptiktus pilkapius, buvo apgyvendintas IV–VI amžiais. Archeologas P. Vilčinskis 1845 m. šiose apylinkėse rado žalvarinių apyrankių, žiedų, kabučių, peilių, kirvių, o kai 1897 m. Ūdrokšlio upelis paplovė krantą, atsivėrė senos įkapės, kuriose rasta apyrankių, antkaklių, smeigtukų, kurie irgi galėjo būti išlikę nuo IV amžiaus. Tačiau pasak užpalėno archeologo Antano Namiko, Užpalių pilies ištakos galėtų siekti I a. pr. Kr. ar pirmuosius mūsų eros amžius. Ir kaip teigė norvegų metraštininkas Vulfstanas, gyvenęs VIII a., tai sietina su visa gynybinių pilių grandine, kurią turėjo besiformuojanti lietuvių tauta ar bent tautos šaknys, kurias sudarė ir tokios žymios gentys, kurios gyveno kaip tik ties Užpaliais. Manoma, kad Užpalių krašto žmonės yra seniausio lietuvių tautos kamieno palikuonys. Bene pirmą kartą Užpalių vardas rašytiniuose šaltiniuose minimas 1261 m. Mindaugo dokumente, kuriame Livonijos ordinui nurodomos Sėlijos – seniausios lietuvių sėlių genties – žemių ribos, esančios kaip tik ties Užpaliais.

Istorikas T. Narbutas, minėdamas dar senesnę Užpalių egzistavimo datą, teigia, kad 1233 m. ties Užpaliais vyko kautynės tarp Livonijos ordino ir kunigaikščio Rimgaudo pulkų. Laimėjo lietuviai. Bet tai buvo ne vienintelis susidūrimas su kalavijuočių antpuoliu. Užpalių pilis, įsikūrusi ant vieno įspūdingiausių Lietuvoje Šeimyniškių piliakalnio, buvo užpulta dar ne kartą. Metraštininkas M. Vartbergė Livonijos ordino kronikoje rašė, kad 1373 m. pavasarį 350 vyrų kariuomenė naktį puolė Užpalių pilį, užėmė priešpilį, degino trobas, žudė žmones, pagrobė 70 arklių, bet pilies užimti nepajėgė.

1435 m. pro Užpalius vėl brovėsi Livonijos pulkai. Beje, užpalėnams savo kraštą teko ginti ir nuo „barzdotų vyrų iš jūrų“ – švedų. Tačiau niekas taip ir neįveikė Užpalių pilies. Deja, ji buvo sunaikinta 1433 m. tarpusavio kunigaikščių vaidų metu, kovose dėl didžiojo kunigaikščio sosto. Kurį laiką Užpalių kunigaikščiu buvęs Daumantas, vėliau tapo Pskovo kunigaikščiu ir satčiatikių buvo paskelbtas šventuoju.

Nuo XIII a. pabaigos iki 1442 m. Užpalius valdė Kristupas Astikas, kuriuo labai pasitikėjo Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir kuris Vytauto laikais aktyviai dalyvavo Lietuvos politiniame gyvenime. Buvo Salyno (1398), Torūnės (1411), Horodlės (1413) susitarimų, Melno taikos sutarties

(1422), Gardino (1432) sutarčių sudarymo dalyvis, o Užpalių pilis iki XVII a. dar turėjo savo vėliavą ir karo atvejų su ja vesdavo bajorus į mūšius.

Užpalių pilies valdovai turėję nemažus turtus. Jiems priklausė žemės beveik iki Dusetų, taip pat už Anykščių, netoli Kavarsko, Penionių dvaras ir net Sudervė su jos apylinkėmis netoli Vilniaus.

Kaip teigia A. Namikas, XV a. Užpaliuose buvęs tarptautinis teismas, kur teisė ne tik kitų valstybių nusikaltėlius, bet ir lietuvius, skriaudusius kitus asmenis.

Dabartinis Užpalių miestelis kūrėsi XIV a. šalia prekybinio kelio Vilnius–Ryga ir prie karališkojo dvaro. Tai matyti iš 1338 m. Gedimino sutarties su Livonijos ordinu.

Užpaliai ypač suklestėjo po 1792 m., kai miesteliui buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Užpaliai priklauso prie tų nedaugelio Lietuvos miestų, kurių privilegijose nurodyti herbo simbolikos parinkimo motyvai. Linininkystė ir prekyba linų pluoštu čia buvo vienas svarbiausių verslų. 1988 m. gruodžio 7 d. Lietuvos Heraldikos komisija prie LR Prezidento oficialiai atkūrė Užpalių herbą pagal etaloną.

XX a. Užpaliai Lietuvai išugdė daugybę žymių žmonių, tokių kaip profesoriai A. Žvironas, K. Pakštas, P. Juodelė. Ir nenuostabu, kad atkūrus Nepriklausomybę iš tuo metu buvusių 11 aukštųjų mokyklų, net 3 rektoriai buvo profesoriai užpalėnai – B. Vaškėlis, A. Kusta, A. Vyžintas.

Projekto tikslas – parengti ir išleisti šimtomės „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „Užpaliai“, skirtą Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), Užpalių 780 metų sukakčiai nuo pirmojo rašytinio paminėjimo (1233–2013), Užpalių 220 m. sukakčiai, kai miestelis gavo Magdeburgo teises (1792–2012). Svarbiausi projekto uždaviniai – kaupti ir skelbti humanitariniams mokslams reikšmingus regioninius faktus, kurie ateityje gali būti panaudoti rengiant sintetinio pobūdžio darbus; stiprinti tautinį identitetą, pagelbėti meninės saviraiškos vystymuisi (lokalinė monografija yra vietinio folkloro, papročių, tradicijų, šnektų enciklopedija).

Kultūros, švietimo, mokslo darbuotojams, jaunimui ir plačiai visuomenei skirtose monografijoje „Užpaliai“ taip pat pristatomi to krašto tautodailininkų – audėjų, drožėjų, keramikų, tapytojų darbai.

Dviejų tomų, per 2000 psl. apimties monografijoje „Užpaliai“ pateikiama beveik 10 mokslinių straipsnių istorijos, kryždirbystės, etnologijos, sakralinių ir kitų architektūros paminklų tyrimų ir aprašymų. Monografijoje pateikiamos beveik 100 Užpalių valsčiaus kaimų istorijos, o taip pat beveik 100 žymių iš to krašto kilusių žmonių biografijos.

Monografiją išplatinti šalies rajono bibliotekose, švietimo įstaigose, kraštiečiams, kad galėtų plačiai sužinoti Užpalių krašto istoriją, galėtų papildyti žinias apie tautos praeitį ir būtų ugdomi patriotizmo, Tėvynės meilės jausmai. Ypač plačiai ši monografija turėtų būti naudojama jaunimo auklėjimui mokyklose, gimnazijose.

2.2. Planuojami pasiekti rezultatai:

Nurodomi tik pagal projekto pobūdį siektini rezultatai

1. Gyventojų, apsilankusių* kultūros ir meno renginiuose, skaičius	10000
2. Gyventojų, dalyvavusių** kultūros ir meno renginiuose, skaičius	10000
3. Į edukacinę veiklą įtrauktų** vaikų ir jaunimo, skaičius	5000
4. Gyventojų, apsilankusių* profesionalaus meno renginiuose regionuose, skaičius	8000
5. Gyventojų, dalyvavusių** kultūros veiklose regionuose, skaičius	5000
6. Neįgaliųjų, dalyvavusių*** kultūros veiklose, skaičius	

* Apima žiūrovus, klausytojus, lankytojus, skaitytojus ir kt.

** Apima kūrėjus, atlikėjus, projektų vykdytojus ir kt.

*** Apima žiūrovus, klausytojus ir pan. bei kūrėjus, atlikėjus, projektų vykdytojus ir kt.

2.3. Planuojami projekto rezultatai pagal prioritetinių veiklų rėmimo srities priemonę (pildo tik tie projekto vykdytojai, kurių projektinėse veiklose bus numatomi žemiau pateikti projekto vertinimo kriterijai):

Tikslų, uždavinių, vertinimo kriterijų pavadinimai ir matavimo vienetai	Siekiamas rezultatas 2014 m., skaičiais	Prioritetinių veiklų rėmimo srities priemonės Nr.*
01-01, Užtikrinti kultūros edukacijos plėtrą		
1. Jaunųjų menininkų, tobulinusių profesinius įgūdžius Lietuvoje ir užsienyje, skaičius (vienetai)		1.2
2. Jaunųjų menininkų, įgyvendinusių savo kūrybines iniciatyvas,		1.2

